

10965

10966

10967

891.99

h-97

1893

480

003

4

56

Ժ Ա Մ Ա Ն Ա Կ

Ե Ի Խ Ո Ր Հ Ր Դ Ա Փ Ե Ց

Խ Ո Ր Հ Ր Դ Ա Փ Ե Ց

Խ Բ Ա Մ Ե Ա Ն Է Ա Յ Բ Լ Կ

1001
1989

Երկրորդ անփոփոխ տպագրութիւն

2013

Թ Ի Փ Լ Ի Ս

Տպարան Մ. Շարաձէի, Նիկ., 21.

Типогр. М. Шарадзе, Ник., 21.

1895

2629

Доволено цензурою, Тифлисъ, 22 Февраля,
1895 г.

Ամենեցուն ժամանակ եւ ժամ ամենայն իրաց
’ի ներքոյ երկնից:

Ժամանակ ծնանէրոյ եւ ժամանակ մեռանէրոյ.
Ժամանակ տնկէրոյ եւ ժամանակ խշէրոյ գտնկեալն.
Ժամանակ սպանանէրոյ եւ ժամանակ բժշկէրոյ. Ժա-
մանակ քակէրոյ եւ ժամանակ ջիւնէրոյ. Ժամանակ շա-
ւոյ եւ ժամանակ ծիծաղէրոյ. Ժամանակ հոծէրոյ եւ
ժամանակ կաքաւէրոյ. Ժամանակ ցրէրոյ քարիւնս եւ
ժամանակ ժողովէրոյ քարիւնս... Ժամանակ խնորրէրոյ
եւ ժամանակ կորոսասանէրոյ... Ժամանակ պատառն-
ւոյ եւ ժամանակ կարկատէրոյ. Ժամանակ շոյնէրոյ եւ
ժամանակ խօսէրոյ. Ժամանակ պատերազմի եւ ժամա-
նակ խաղաղութեան:

Սողոմոն. Գիւրջ Ժողովուրդի. ԳԼ. Գ.

ԱՌ ՄԵԾԱՐՈՅ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑԻ ԻՄ

ԵՒ ՄՏԵՐԻՄ ՍԻՐԵԼԻ *)

ՄԱՄԱՆԱԿ ԵՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴ ԻՒՐ մա-
կազրով մի քանի տող քան խորհրդածե-
ցի եւ 'ի գիր հանի, զոր Ձեր ազնիւ ա-
նուան կընուիրեմ. եւ դու որ քան, գիր ու յա-
ռաջդիմութիւն կը սիրես, կը խնդրեմ որ
յօժարամտիս զայն 'ի լոյս հանել Ձեր
անձնանուէր ձեռնտուութեամբ. եւ ձեզ նը-
ման գիր ու քան սիրող Հայոց երիտասար-
դաց դուն նուիրես, որպէս զի կարդան ու
խելամտին թէ ի՞նչ է ժամանակ եւ իւրան-
յայտ խորհուրդներ, եւ ո՞րչափ տիրող եւ
հզօր է:

Երկնից Եսխախնամութիւն իւր ամե-

---

*) Ուղղուած է գրքիս առաջին հրատարա-
կիչ պ. Համբարձում Աճէմեանին:

նիշխան զաւագանք ժամանակին ձեռքտուեր է. որ կը վարէ եւ կառավարէ մեր աշխարհինչպէս ոստիկան մի:

Հէք մարդոյն կեանք՝ ժամանակի յարաշարժ փոփոխութեան մէջ կը տարուբերի միշտ հողմավար լինելով որպէս չորացած խոհիւր: Միայն սոսկական եւ ստրուկ մարդ չէ որուն վերայ կ'իշխէ ժամանակ, այլ եւ աշխարհիս հզօր զաներ նոյն անզօր խոհիւներու պէս կը տարուբերին:

Եւրոպա ժամանակի խորհուրդ թողուց եւ այժմ իւր հրաշք թուրքաստանի վերայ դարձուց. մարդ չէր հաւատար որ հինգ հարիւր տարեկան թուրքիոյ պառաւած եւ ամուլ Մայր երկնելով երկնելով հին աշխարհին համար նոր Մանուկ Սահմանադրութիւն մի ծնէր: Ծնաւ, այո՛, եւ ստրկացած ժողովուրդներ իբրեւ ազատարար կը համարին զայն. քայց տեսցուք թէ դայեակներ ի՞նչպէս պիտի պահեն զայն որ ապրի. երբ նոր վերածնած մանուկ թուրքաստան կընուով ու սրով մանկակոտոր կը լինի:

Դժխեմ ժամանակ երկու ձեռք միանգամայն քերաւ թուրքաստանին վերայ. նոր Օրէնք՝ Սահմանադրութիւն քերաւ, որ նորա յաւիտենական աներակներ շինէ. պատերազմ

քերաւ, որ նորա հին աներակաց վերայ նորանոր աներակներ կուտէ:

Քայց աշխարհի պատմութենէն, կարգէն եւ դրութենէն այնպէս կ'իմանամք, որ 'ի վերջոյ յաղթող ժամանակ պատերազմին քանդող ձեռքը կարճելով կ'ընդարձակէ խաղաղութեան եւ յառաջդիմութեան ձեռք. եւ ինչ որ քակեց պատերազմ, Սահմանադիր Օրէնք, հաւասարութիւն եւ ազատութիւն զայն կը շինեն:

Եւ այս իսկ է ժամանակին գործ ու խորհրդանշան, որ աշխարհս քակուելով եւ շինուելով միշտ յառաջադիմէ: Անշուշտ ամեն հնութիւն պէտք է քանդուի. այլ միթէ ինչ որ այսօր կը շինենք եւ զայն նոր կը համարիմք, կը մնայ: Բաւ. այն եւս կը կորնչի եւ կը մայմիայն Յաւիտենականն, ըստ Սաղմոսին. «Տոքա կորնչին եւ դու կաս եւ մասս յաւիտենան»:

ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿ

Ժ Ա Մ Ա Ն Ա Կ

Ե Ի Խ Ո Ր Հ Ո Ի Ր Գ Ի Ի Ր

Վ յաւիտենական ժամանակ,
քո խորհուրդ, քո գործ և
քո նպատակն թնչ է, չըգի-
տենք. երկնակամարին վերայ
պայծառ լուսագունտ մի ու-
նիս, զոր արև կը կոչեմք,
և որ անհուն բարձրութե-
նէն ճառագայթներն ար-
ձակելով մեր այս երկրագունտ կըլուսաւորէ
և կը չափէ մարդկային առօրեայ կեանք:

Քո արևուն տակ մերկ կը ծնի մանուկն,
նոյնգունակ մերկ կը մեռնի. գիտես թէ մէկ
ձեռքովդ մանուկներն խանձարուրի մէջ կը
պատես և կ'օրօրես, միւս ձեռքովդ զանոնք
կըտանես գերեզմանին մէջ կը թաղես: Աստ
մեզ, գերեզմանին և խանձարուրին միջոցը ո՞ր-

չափ է. և մինչ մայրեր եղերամայր կը լինին, կու լան և կ'ողբան որդեկաց գերեզմանին վերայ, դու կը ծիծաղիս և ծափ կը զարնես:

Մերթ որպէս թէ խնայելով կը թողուս որ մանուկն աճի ու զարգանայ. դ՞ու արդեօք մերթ գաւազան կու տաս ձեռք որ մանուկ թագ կապէ թագաւոր լինի. մերթ ևս կը թողուս որ ստրկանայ. մերթ ազատ և երջանիկ, և մերթ ստրուկ ապերջանիկ, մերթ հարուստ և մեծատուն, մերթ աղքատ և տնանկ, մերթ հանգիստ ու մերթ չարչարեալ:

Սակայն ո՞վ հզօր և տիրող ժամանակ, մարդիկ թէ մեծ լինին և թէ փոքր, ոչինչ փոյթ է քեզ, դու զամէնք հաւասար կը ճանաչես, հաւասար դատաստան կ'առնես, և քո արդարութիւն այս է որ թագաւոր և ստրուկ, տէր և ծառայն զամէն միահամուռ մահուան ստուերին տակ զնելով՝ հողն հողով կը ծածկես և կը կնքես հէք մարդոյն կեանքն ու վախճանը:

Ո՞վ գերիշխան ժամանակ, քո գաւազան միահեծան է. աշխարհիս հպարտացող գահերըն այնպէս կը կարծեն թէ չը կայ ամենիշխան տէր մի որ կը տիրէ թագերուն վերայ, թէ չը կայ ամենազօր ձեռն մի որ թագեր կու տայ

և կառնու, և թէ չը կայ գերագոյն դատաւոր մի որ թագերուն դատաստանը կը տեսնէ:

Այո՛, կը խոստովանիմք, ո՞վ իշխող ժամանակ, որ դու մեր աշխարհի փայլուն թագեր և գահերն ոտքով կը տարուբերես և կը խաղաս, ինչպէս կը խաղայ մանուկն իւր գընտակին հետը:

Այսպէս չը խաղացի՞ր Մակեդոնացի դիւցազն Աղէքսանդրի հետ. Յունաստանէն մինչև ՚ի Բաբելոն վարեցիր այդ ջախջախիչ աշխարհակալ գնդակը, որ աշխարհի լեռները տապալեց ու հարթեց: Ժողովուրդի արեան մէջ թաւալալոր խաղալով գնաց հասաւ մինչև Բաբելոնի վիհը, հոն զարկիր գնտակը և գլորեցիր մահուան փոսը, ասելով՝ Յայս վայր էր քո աշխարհակալութիւն, անդր ևս մի անցանիցես:

Այսպէս խաղացիր դու նաև Փրանսիոյ դիւցազն մեծն Նաբօլէօնին հետ. այն հրացեալ պողպատէ գնտակն որ խուն ժամանակի մէջ աշխարհէ աշխարհ գլորելով պիտի վըշրէր իւր ծանրութեան տակ բոլոր ազգեր և գահերը, Վաթերլոյի դաշտին մէջ վրան հա-

սար, ձիոյն սանձ բռնեցիր և մի հարուածովդ գլորեցիր գնտակը մինչև Ուկկիանու Ս. Հեղինէ կղզին, ուր հրացեալ աշխարհակուլ գրնտակ պաղեցաւ իբրև ջուր, փշրեցաւ և մոխիր դարձաւ գաւազանիդ առաջ:

Ո՛վ ժամանակ, հին աշխարհ իւր հին աշխարհակալներով, իւր հին շէնքերով և գերութեան շղթաներով ջախջախեցիր ու անցար. հին աշխարհին յաջորդեց նոր քաղաքակիրթ աշխարհ. գիտութիւն, արուեստ, ճարտարութիւն այնչափ յառաջադիմեց, որուն վերայ կը զարմանան և կ'ապշին մարդիկ, և շատ անգամ չեն հաւատար թէ այդ ամեն՝ մարդուն աշխատութեան և նորա հնարագէտ հանճարոյն արգասիքն են:

Ժողովուրդ, ելէք, յոտին կացէք, բարև բռնեցէք, զի եկաւ նոր քաղաքակիրթ աշխարհ և կ'ողջունէ մեզ. այլ զգուշացէք, ժողովուրդ, դարձեալ սուր կայ 'ի ձեռին և կը մխէ ժողովուրդին կողը: Միթէ նոր քաղաքակիրթ աշխարհին գահերը հին աշխարհակալաց ոգին, փառասիրութեան տենչ և գահ գահին վերայ յաղթանակ տանելոյ փառք փոխեց արդեօք:

Ո՛չ, ո՛չ, այլ առաւել ևս զօրացաւ ու զայրացաւ այդ ոգին, որ ահաւասիկ ազգ ազգի դէմ և թագաւորութիւն թագաւորութեանց դէմ կ'որոտայ Կրրուբի թնդանօթով, և կ'սպառնան միմեանց ձեռն ու յիշատակ ջնջել աշխարհիս երեսէն:

Ո՛վ կը հաւատայ այլ ևս թէ կռուող գահերն երբեմն կը միանան, զիրեար կըզրկեն, ուխտիւ խաղաղութեան դաշնակցութիւն կը կապեն և խնամով կըզրեն զայն մագաղաթին վերայ որ չպատառի և անջինջ մնայ: Բայց մեր դարու քաղաքականութեան սոսկալի դիւանագիտութիւնը եթէ չկարենայ այդ մագաղաթի խաղաղութեան դաշնագիրը մի մատով պատռել, սուր ժանիքներով կը պատռէ և արագ-արագ պատերազմի հրովարտակը կը գրէ:

Ո՛վ իմաստուն ժամանակ, մեկնէ մեզ, պատերազմ դ՞ու կըբերես թէ պետական մարդոց փառասիրութիւն կըհնարէ զայն. կամ թէ նախախնամող արդարութեան մի թագուն խորհուրդն ու գաղտնիքն է, որ ծածկուած է մեր տեսութենէն: Այլ քա՛ւ թէ այնպէս կարծեմ որ մարդասէր նախախնամութիւնը պա-

տերազմի դաշտին երեսը ծովացած մարդոց
ապաժոյժ արիւնով կը զուարճանայ:

Ո՛վ աներևոյթ և անծանօթ ժամանակ.
մեծն Սողոմոն քո փոփոխական երևոյթները
պէսպէս գոյներով կը նկարագրէ. «Սմենայն
իրաց ժամ է և ժամանակ. ժամանակ պատե-
րազմի և ժամանակ խաղաղութեան. ժամա-
նակ շինելոյ և ժամանակ քակելոյ. ժամանակ
կորուսանելոյ և ժամանակ խնդրելոյ. ժամա-
նակ լալոյ և ժամանակ ծիծաղելոյ. ժամանակ
խօսելոյ և ժամանակ լռելոյ»:

Եւ ես կը յաւելում առ այս. ժամանակ
ստրկութեան և ժամանակ ազատութեան. ժա-
մանակ չարչարանաց և ժամանակ փրկութեան.
ժամանակ զրկանաց և ժամանակ հատուցման.
ժամանակ կործանելոյ և ժամանակ կանգնե-
լոյ. ժամանակ ինքնահրաման պետութեան և
ժամանակ Սահմանադրութեան:

Ո՛վ խորածածուկ ժամանակ, թնչ խառ-
նակ ու հակառակ երևոյթներ ունիս թշուառ
մարդոյն համար, որոյ կեանքն անանջըպետ
մի խառնուրդ է երջանկութեան և ասլերջան-
կութեան մէջ: Ո՛հ, թնչ անօրինակ ներդաշ-

նակութենէ կազմուած են մարդոյն կենաց
լարեր, որ կը հնչեն այսպէս մերթ խնդու-
թիւն և մերթ տխրութիւն, ծնունդ և մահ,
խել և տնկել, շինել ու քակել, ծիծաղն ու
լաց, կոծն ու կաքաւ, կռիւն ու խաղ, սուրն
ու համբոյր, խաղաղութիւն և պատերազմ,
ազատութիւն և ստրկութիւն, խօսիլ ու լռել
և այլն: Ի՞նչպէս հնար է որ մարդն ապրի,
այս գահավէժ ելեւէջներուն մէջ անկասկած
վարէ իւր կեանք և նաւարկելով եթժայ իւր
նաւահանգիստ գտնէ:

Ո՛վ մարտագոռ ժամանակ, աստ և գու-
շակէ մեզ, մարդ մարդոյ դէմ, ընկեր ընկերի
դէմ, ազգ ազգի դէմ անխնայ կը պատերազ-
մի, սպիտակ դաշտեր արիւն ջրով լուացինք,
մեր ճակատամարտ կոտորեցինք և կոտորուե-
ցանք, մարդոց դիակները և կառափներ գահե-
րու տակ գլորեցինք որ բռնութիւն և փառա-
սիրութիւն յագենայ: Արդեօք խաղաղութեան
ցանկալի ժամն հասա՞ւ:

Ո՛վ աւերիչ ժամանակ. բազում ժամանակէ
որ արևելեաներբեմն մերբարգաւաճ և հարուստ
աշխարհ հիմնայատակ քանդուեցաւ, շէն շէն
զիւղեր և քաղաքներ առ ՚ի չգոյէ բնակչաց աւե-

րակ դարձան, մնացորդ ժողովուրդ հայրենիքէն հեռացած պանդխտութեան մէջ անարգ ծառայութեամբ կը չարչարուի: Արդեօք վերաշինութեան ժամն հասաւ:

Ո՛վ կորուսիջ ժամանակ, դո՛ւ արդեօք տարար և քո անցելոյն մէջ կորուսիր ու թողեցիր Արեւելեան աշխարհին հին փառքն ու վայելչութիւն, տարար ու կորուսիր առաքինի քաջազանց արիական յողթանակները. տարար և կորուսիր նաև Հայկալ տան փառքն ու հարստութիւն և մեր նախնեաց մնացորդ նշխարներ. և զարդիս տարար և կորուսիր մեր կեանք, հացն ու վաստակ. ո՛հ: Արդեօք մեր կորստեան գիւտի ժամն հասաւ:

Ո՛վ սգոյ և սգաւորաց ժամանակ. Աւետարան երանի կուտայ սգաւորաց, այլ մինչև յէրբ սգանք ու լանք, միթէ մեր աշխարհ մեռելոց աշխարհ է, մեր կեանք գերեզման է, մեր գոյութիւն ոչնչութիւն է, մեր բնակութիւն բանտ է, մեր կապանք յաւիտենական շղթան է. ո՛վ Տէր, ժողովուրդ լի եղև արտմութեամբ: Արդեօք իւր մխիթարութեան ու խնդութեան ժամն հասաւ:

Ո՛վ զրկանաց ժամանակ. զրկեալ ժողովուրդ աղաղակելով հատաւ իւր յոյս, հատաւ իւր շունչ և ձայն. հնձող մշակներուն բողբոջ դեռ չհասաւ երկինք: Բիւրաւոր զրկեալներ դատաւորաց դռներուն առաջ իբրև այրին այն ժտելով թախանձելով՝ դատ և իրաւունք կը խնդրեն: Արդեօք դատաստանի և իրաւանց հատուցման ժամանակ հասաւ:

Ո՛վ ջախջախիջ ժամանակ, վարիչ կառքիդ անիւներ կարծրակուռ երկաթէ են և ժանիքներդ պողպատէ. միշտ անսահման հողովելով ջախջախեցիր ժողովուրդին կառափն ու պարանոցը, ոտք, սրունք, բարձք առհասարակ խորտակեցաւ, անզգայացաւ ժողովուրդ, դարձաւ մի անյարիր անդամալոյծ, ո՛վ կարող է զինքն յարուցանել այսուհետև. — միայն արդար, հաւասար և ազատ Օրէնք: Արդեօք գետնաթաւալ մեռելատիպ ժողովուրդին վերանորոգ յարութեան ժամն հասաւ:

Ո՛վ ժամանակ, դու գիտես որ հարուստ ծող գաւազանին տակ ստրկական երկիւղով փակուած ժողովուրդին բերանն ու լեզուն՝ որ իւր կեանք պահելու համար սովորած էր միայն լռութիւն պահել և ապտակողին դէմ

1001
2881

անմուռնչ կերպով միւս երեսը դարձնել, եթէ մերթ ընդ մերթ ազատ մամուլ իւր ազատութեան ճիգ և ձայն հանէր, այն ևս կը ճընշուէր խիստ օրինաց ներքեւ. ուստի մեր աշխարհի գրկանաց և անիրաւութեան բազմատեսակ վէրքեր միշտ ծածուկ մնաց, վերջապէս նեխեցաւ ու փտեցաւ, ամեն ոք դարման, դարման կ'աղաղակեն: Արդեօք խորհելոյ, գրելոյ և խօսելոյ ժամանակ հասնաւ:

Հասաւ, հասաւ այն ազատաբեր ժամանակ. քեզ աւետիս կու տամ, ժողովուրդ, լըռած լեզուդ և փակուած բերանդ բաց այսուհետև, խօսիր և գրէ որչափ սահմանադիր Օրէնք քեզ ազատութիւն կու տայ. խօսիր երբ կը գրկուիս. խօսիր դատաւորաց առաջ երբ ապիրատ ձեռք գքեզ կ'ապտակեն. խօսիր և իրաւունք խնդրէ. «Եթէ չար ինչ խօսեցայ, վկայեա՛ վասն չարին. իսկ եթէ բարի՝ ընդէր հարկանես զիս»: Գիտցիր որ ազատ Օրէնք գքեզ չի փրկեր, եթէ դու դարձեալ ստրկութեամբ վարուիս քո ոտիս դատախազիդ առաջ:

Ո՛վ բարեգուշակ ժամանակ, դու բարի եկիր մեր աշխարհ. քեզ կ'ակնկալէր և կ'սպասէր Թուրքաստանի հինաւուրց Մայր՝ որ ա-

մուլ էր և հրաշիւք յղացաւ. ցաւ երկունք կալաւ զինքն իբրև ծննդականի. երկնեց երկնեց և այսօր ծնաւ մեզ համար մի նոր մանուկ Սահմանադրութիւն: Յնծացէք, ստրուկ ժողովուրդ, ցնծացէք և ողջունեցէք այս նորածին մանուկ և միանգամայն աղօթեցէք որ կայտառ մնայ, ապրի, զօրանայ և զարգանայ՝ ի կատարեալ հասակ:

Ո՛վ նորածին մանուկ Սահմանադրութիւն, քո մայրն գքեզ արիւնով մկրտեց և բազում զոհերով տօնեց քո տօն, որպէս զի Նախախնամութիւն քո կեանք պահէ և դու մեծնաս նոր կեանք տաս մեր աշխարհի մեռած ժողովուրդին, որոյ վերածնունդ կենդանութիւն քո ձեռքն է միայն, զի այսպէս կը վկայեն աշխարհավար իմաստուն վարիչները. և միթէ փորձն ինքնին չի՞ հաստատեր:

Մի դժկամակիր, ո՛վ դժուարածին Մայր, որ մանուկդ ցաւօք և հեծութեամբ ծնար և մարդոց արիւնով մկրտեցիր զայն. դու արևելեան կեդրոնին մէջ կը բնակիս, ինքնին խելամուտ եղիր, այնպէս չկարծես որ այդ դէպքը քեզ միայն ղիպեցաւ, վասն զի Արևմուտեան աշխարհի մայրերը խիստ դժնդակ ցա-

ւերով ծնան Սահմանադրութեան մանուկ, անհուն արիւնով և զոհերով մկրտեցին զայն. փառք տուր Աստուծոյ, դու շատ բախտաւոր մայր ես. չէս տեսնար որ ամեն աշխարհ կը սիրեն և կը գորովեն զքեզ. մանաւանդ մեծն Ովկիանոս, որ քո խնամակալ և կնքահայրն է:

Ազատութիւն տուր, ո՛վ մանուկ Սահմանադրութիւն, ազատութիւն կը խնդրեմ քեզմէ որ առ քո սնուցիչ դայեակներն ազատաբար խօսիմ. զի այլ ևս չեմ կարող հին ծառայական ստրկութեամբ խօսիլ:

Ո՛վ դուք... որ նորածին մանուկ Սահմանադրութեան իբրև իմաստուն դայեակ կը հանդիսանայք աշխարհի առաջ, աւագ աչքով հսկեցէք այդ մանկան վերայ, պինդ գրկեցէք և գուրգուրալով պատսպարեցէք զինքն որ սառնամանեաց հովէն չդողայ և հարաւոյ կիզիչ արևէն չտազնապի:

Եւ գիտէք ու կը տեսնէք քաջ որ թէ օտար և թէ նոյն իսկ մեր աշխարհին մէջ դորա թշնամիներ շատ կան, որ կը շրջին ամենուրեք: Գուցէ դարան գործեն տգէտ ու խաւարագնաց մարդիկ, անտեսանելի մթու-

թեան մէջ գողնան այդ մեր սիրական մանուկ և կամ անդէն իւր խանձարուրին մէջ ճնշելով ու նեղելով խեղդեն: Եւ ի՞նչ կը լինի յայնժամ, գիտէք դուք, ս՛հ, Յետինն չար քան զառաջինն:

Տքնեցէք ուրեմն, տքնեցէք որպէս անքուն պահապան. հզօր կամքով զինեցէք ամեն դարանագործ թըշնամեաց դէմ, շուրջանակի պատնէշ փակելով մանուկ Սահմանադրութիւն ընդ մէջ առնելով ողջ պահեցէք որ երթալով աճի ու զօրանայ, իւր օրէնքով տիրէ և ուղղէ Թուրքաստանի աշխարհավարութեան ուղին:

Ահաւասիկ այդ զարգացած Մանուկն է որ Եւրոպիոյ քաղաքակրթութիւն կը ներմուծէ մեր հին աշխարհ. հին ժողովուրդ նոր օրէնքով կը վերանորոգի և Օսմանեան կայսրութեան տան ազատ գաւազան յայնժամ Սահմանադրական թագով կը փառաւորի:

Շատ անագան մնացինք, ափսոս, խելամտինք այսուհետև, հին աշխարհի ժամանակն իւր օրէնքովն անցաւ, նոր ժամանակ նոր օրէնք կու տայ մեզ, զի նոր մարդիկ նոր

օրէնք կը խնդրեն: Հին դարերու նախապաշարմունք այլ ևս ծերացաւ ու զառամեցաւ, պէտք է մեռնի, և աշխարհէս բարձուի իւր յիշատակ, որ եղծեց ու ապականեց արեւելեան մեր կայտառ աշխարհ: Սյուռհետեւ մեր փրկուածիւն, մեր կեանք և մեր շահն այն է միակ որ ընդունիմք արեւմտեան ազգաց լոյսըն, օրէնք և քաղաքակրթութիւն և այն ամեն յառաջդիմութեան ճանապարհ, յորում նոքա յառաջացան անցան քան զմեզ, և մեք յետս մնալով՝ ո՛հ, կը թափառիմք այսպէս խոտորեալ ու մոլորեալ անհետ ու անել բաւիղներու մէջ:

Ո՛վ դժբաղդ արեւելք, աւանդ և եղնակ քեզ, բոլոր ճոխութիւններդ կապտեցաւ քեզմէ. նախախնամութիւն՝ դրախտի դարաստանը քո մէջ տնկեր էր, անմահական ջուրերու գետերը դաշտերուդ վերայ կը վազէին, երկիրըդ բարեբեր և լեռներդ բոլոր արծաթի և ոսկէհանքերով լի են, չգիտեմ թէ ինչո՞ւ համար դու այդպէս հէք, թշուառ և անճարակ մնացիր:

Եկան հասան վերջին անձկութեանդ օրերը, դու յայնժամ հազիւ ուրեմն ուշաբերեցիր,

աչքդ բացիր յանկարծ տեսար որ քաղաքակրթութիւն իւր ճարտար գիտութեամբ քո շէն դրախտն Արևելքէն Արևմուտք փոխադրեր է. պահ մի զարմացար և յետոյ ներքին պատճառներն հետազօտելով հասկցար որ հսկող պահապաններդ քնացած էին:

Եւ ո՞ւր էր նոցա հանգիստ բարձն ու քնարան. այդ ծածուկ տեղ մի չէ, արևուն առաջն է. ես կը տեսնամ և աշխարհ կը տեսնայ զայն. նոր Հռովմ և հին Բիւզանդիոնն է, Վոսփորի չնաշխարհիկ ափունքն է. անդ քնացեր էին խոր ՚ի քուն աշխարհի հսկող պահապաններ. անդ կը տեղային Սպիտակ և Սև ծովերէն համայն Թուրքաստանի ժողովուրդին գանձն ու վստտակ և տակաւին բաւական չէր, զի Հռովմայ վերջին և հին Բաբելոնի անչափաւոր զեղխութեան կեանք անդ նորոգուած էր, այսր մայրաքաղաքին մէջ ճոխածեմ ապարանքներ կը բարձրանային և գաւառներում գիւղն ու քաղաք կը քանդուէր:

Ո՛վ շուալող ծամանակ, եկաւ հասաւ արդեօք այն ճշդող և տնտեսող ձեռք, յորում սահմանադիր Օրէնք և ճշմարիտ քաղաքակրթութիւն մեր նոր Հռովմայ անկոպար կեանք

տնտեսութեամբ չափաւորէ և մեր աշխարհի պետական վարիչներ ճոխութիւն արդարութեամբ վայելեն, յիշելով աշխատող ժողովուրդին զրկանքն ու չարչարուած կեանք:

Եթէ այսպէս չլինի, և նոր Հռովմ իւր խորգ չփոխէ, զի՞նչ կը լինի արդեօք այս ներկային ապագայ հետեւանքն. — այն կը լինի որ աւասիկ եղև ու կատարեցաւ և տակաւին կը լինի: Աւանդ, որ անագան զգացին խելամտող ոգիներ, որոց ձեռքն էր Պետութեան վարիչ սանձ. թէ երբ հարստահարիչ ծանրացող ձեռք ժողովուրդին տուն ու տեղ քանդէ, այնուհետև մտաբերել պէտք է թէ երջանիկ Վոսփորին փառքն ու բարձրութիւն կանգուն կը մնայ:

Ո՛վ ժամանակ և Սահմանադրութիւն, պիտի կարճես այսուհետև այն հարստահարող կողոպտիչ ձեռք, որ հողագործին եզները լրծերէն չարձակեն և մաճակալ սրահար առնելով արիւն և արցունք վազեն իւր վարած սկօսներու մէջ, ուր պէտք էր ցորենահատեր ցանուէին, հաց բուսնէր: Տէրութիւն իւր տասանորդն առնէր, գիւղականին ամբար ցորենով լեցուէր և արքունի գանձարան ոսկեհատ-

ներով: Ո՛վ չգիտեր որ երբ հաց պակսի, հետեւապէս գանձն ևս կը պակսի. երկրին կենդանութիւն հացն է, և ո՛վ կարող է ապրիլ առանց հացի:

Ո՛վ ժամանակ և սահմանադիր Օրէնք, պիտի կարճէք այսուհետև կաշառակուր դատաւորաց ձեռք, որ պատրուակով չխաղան քեզ հետ՝ ինչպէս խաղացին մինչև ցարդ Տէրութեան օրինաց գրքերուն հետ. Օրէնք, Օրէնք ասացին և առանց արդար օրինաց գործեցին. առհասարակ դատաւորական աթոռներու վերայ տիրեց օրինաց զեղծումն, և երկրին դատաւորները «Օրէնսդրութիւն՝ բռնութիւն մեր եղիցի» ասելով բռնաբարեցին զրկեալ բողոքողին իրաւունքը:

Ո՛վ սահմանադիր Օրէնք, դու պիտի քրննես, փորձես և ընտրես մեր երկիր կառավարող արժանաւոր և կարող պաշտօնեայններ, հանձարեղ ծերեր և իմաստուն խորհրդականներ. էլ պիտի լռես և թողուս, որ ըստ առաջնոյն պետական մարդոց կամահաճ ընթացքը շարունակէ, զոր դատելով դատեց ու կշտամբեց կայսերական հրովարտակ: Ո՛հ, եթէ այնպէս լինի, կ'ոչնչանայ երկրին վերանորոգու-

թեան յոյսն. դու կը մեռնիս կամ թէ մեռած տառ մի կը համարուիս. քեզ ակնկալող ժողովուրդը պիտի նստի ողբայ քո ծնունդ և մօտահաս մահը:

Ո՛վ պարտուց և իրաւանց հաւասարութեան ժամանակ, ո՛վ Սահմանադրութիւն՝ որ կու գաս օրէնքով թագաւորել, դուք պիտի հանէք ու բռնաձեռք Օսմանեան տէրութեան երկրին այլևայլ ժողովրդոց սրտէն թշնամութեան, ատելութեան և խտրութեան վէս ոգին, որ գան միանան 'ի միասին, մի ամբողջ միութիւն կազմեն Մահմէտական և Քրիստոնեայ ժողովուրդներ, թողուն այն հին ու յաւիտենական ոխն ու մոլեռանդութիւն վառող աշխարհաւեր կրակն. հանդարտին այդ հակառակ տարերքներ, Տաճիկ, Յոյն, Հայն, Հրէայն զիրեար ողջունեն իբրև համաքաղաքացի ժողովուրդ, և ուխտիւ կնքեն ու պահեն այն դաշնադրութիւն՝ զոր սահմանադիր Օրէնք կը նուիրագործէ:

Եւ ի՞նչ է այս հզօր դաշնակցութեան ուխտն, որ Օսմանեան պետութեան զանազան ազգերն մի կապով կը կապէ. այս կապն է մի միայն անխտիր հաւասարութիւն: Այո՛, հաւասարութիւն իրաւանց և պարտուց մէջ, հա-

ւասարութիւն երկրին օրինաց առաջ, հաւասարութիւն հայրենեաց ժառանգութեան մէջ, հաւասարութիւն փառաց և պատուոյ մէջ, հաւասարութիւն զինակրութեան և զինուորութեան մէջ, հաւասարութիւն քաղաքացիութեան և ազնուականութեան մէջ, հաւասարութիւն ուսման և յառաջդիմութեան մէջ, հաւասարութիւն արեան և անձնանուիրութեան մէջ, հաւասարութիւն արժանաւոր վարձուց մրցանակին մէջ. ահաւասիկ այս է սահմանադիր օրինաց անխտիր հաւասարութեան կշիռն ու ճշգրիտ պատկեր:

Ո՛վ Սահմանադրութիւն, զքեզ կը ճանաչեմ որ ճարտար քիմիագէտ ես. եթէ մարդիկ թողուն քեզ, դու անգոյգ անբաղադրելի ազգերու տարերքը հաւասարութեան քուրայիդ մէջ կը դնես, կը հալես և զամեն 'ի մի կը ձուլես: Փորձենք այս անգամ այդ քո ճարտարութեան հրաշք. տեսցուք, ինչ որ Արևմտեան աշխարհին մէջ գործեցիր՝ մեր անպարաստ Արևելեան աշխարհին մէջ պիտի յաջողի՞ս:

Կը տարակուսիմք քեզ համար, ո՛վ Սահմանադրութիւն, թէ ի՞նչպէս պիտի շրջիս մեր

մութ և աներևոյթ աշխարհին մէջ. մեք այն-
պէս գիտեմք որ լոյս, դաստիարակութիւն և
գիտութիւն միշտ քո յառաջընթաց կարա-
պետն են. դու առանց քո կարպետին եկար
մտար մեր աշխարհ: Չգիտեմք, լոյս հետ քեզ
պիտի բերես թէ առանց լուսոյ խարխափելով
պիտ շրջիս, և չկարենաս տեսնել այն մեծա-
մեծ վհեր որ կը բացուին քո առջ. զգո՛յշ,
զգո՛յշ, յուշիկ յուշիկ անցիր. մի դպչիր այն
դռներուն որ քո դէմ փակուած են, որպէս
զի քո խիստ և խոժոռ երեսդ չտեսնան:

Անպատրաստ ժողովրդոց ընդարձակ հրա-
պարակին մէջ համարձակ քայլէ. բնաւ մի կաս-
կածիր որ անուսումն ժողովուրդն ստամբակի,
դրօշակ բանայ և մաքառի քո դէմ. զի դու
նորանշան, անծանօթ երեւոյթ մի ես նորա
աչքին. նա իրաւունք ունի զքեզ չճանաչելու
երբ դու նորա հարազատածին զաւակ չես.
օտար ես և օտար աշխարհէն ի՞նչ գաս. քո
միտքն թնչէ. մեր հին աշխարհ վերանորոգել,
մեր նախապաշարմունք բառնալ և մեր հայ-
րենիք ժառանգել կուղես. Արևմուտքը գրա-
ւեցիր, արդ ելար որ Արևելքն եւս գրաւես:

Գրաւէ, գրաւէ. ժողովուրդ կամովին

քեզ անձնատուր կը լինի, զի քո ձեռքն ա-
զատարար է. դու մի վհատիր թէ անգէտ ժո-
ղովուրդին հետը թնչպէս պիտի վարուիս. հին
երկաթէ ձեռք բարւոք դաստիարակեր է մեր
աշխարհի ժողովուրդ: Հարստահարութիւն,
աղքատութիւն և ծանրատար տառապանքներ
առհասարակ կորացուցեր են ժողովուրդին
լծավարժ պարանոց, որ անդիմադարձ պատ-
րաստ է յօժարափոյթ կրել քո դիւրատար
լուծ:

Դու գիտե՞ս ու կը ճանաչե՞ս մեր Արևե-
լեան ժողովուրդը, որ առանց գիտութեան
բնապէս ճարպիկ է, և այնչափ գոհհիկ չէ
որ չգիտնայ իւր ազատութեան և յառաջդի-
մութեան պայմաններն: Այո՛, կան կարծիք և
մարդիկ, որք տիրապետական ոգին փայփայե-
լով և միշտ փասքուս լինելով կը խօսին և
կը համոզեն այսպէս թէ դեռ մանուկ է մեր
աշխարհ. դեռ չգիտէ կարգալ և գրել, դեռ
ընտրութիւն չունի՝ ո՞րպէս կարէ որոշել իւր
հայրենեաց շահն, բարին ու չար, անպէտն
ու պիտանին, ոսկին ու պղինձ, արծաթն ու
կապար:

Այսպէս երբ զքեզ իբրև անուս և ան-

ընտրող մանուկ կը դատեն, ժողովուրդ, ո՞վ է մեղաւոր, դ՞ու թէ քո սնուցիչ դայեակներ. որք իբրև օտարամայր՝ կաթ և ուրիշ զօրացուցիչ կերակուր խնայեցին քեզ. ցամաք հացով և կորեակով ապրեցար. սրտիդ և լերդիդ արիւն ցամքելով՝ ողջ կեանքդ ծիրերեցաւ. քո մահն և վախճան մօտ էր. անագան ուրեմն զգացին խորհրդական բժիշկներդ. աճապարեցին դեղ և դարման տանիլ քեզ համար, որպէս զի հնացեալ ծերութիւնդ երիտասարդանայ և դու նոր կեանքով վերածնիս:

Քո դեղն և դարման ինչ է, գիտես, ո՞վ ստրկացած մահամերձ ժողովուրդ, ազատութիւն և քաղաքակրթութիւնն է. և այն է միակ որ պիտի բառնայ գլխէդ կուփահարիչ հարուածներ, որ քո ազատ ուղեղը ճնշելով ճնշելով ցնդեց. ո՞հ, չթողուց երբէք որ դու ազատ խորհիս, ազատ խօսիս, ազատաբար ճանչնաս քո պարտքն և քո իրաւունք, զոր կը սահմանազրէ անբռնադատ Օրէնք:

Օն ուրեմն, միացեալ ժողովուրդ Թուրքաստանի, սիրէ այսուհետև քո սահմանադիր Օրէնք, պարտիքներդ վճարէ, իրաւունքներդ պահանջէ. մինչև ցարդ անգէտ էիր. այսու-

հետև գիտցիր պարտուց և իրաւանց հաւասարակշռութիւն պահել. մինչև ցարդ ամեն զբրկանօք վարուեցան քեզ հետ, ծանր ծանր պարտիքներ պահանջեցին քեզմէ և իրաւունքներըդ զլացան, միշտ զրկուեցար ու բողոքեցիր, բայց քեզ ոչ ոք լսեց. այնուհետև սովորեցար անմուռնջ մնալ միշտ կտրիչներուդ առաջ:

Ո՛հ, տակաւին պահանջողներդ այնպէս կը կարծեն որ դու իբրև ալիւրի պարկ մի ես և դեռ անսպառ փոշիներ կան քո մէջ. ուստի զարնելով զարնելով դատարկ պարկիդ փոշիներ հանին. այնպէս որ տաշտիդ մէջ հաց չմնաց և գրպանիդ մէջ մի լումայ. իսկ հարուածեալ պարկդ փարատ փարատ եղաւ: Այդ շատ բընական է. երբ հացդ բարձուի, այնուհետև հնար է որ դու մնաս:

Տեսնալով որ պատառ պատառ եղար այժմ, քո նորոգիչներ զքեզ կարկատել կ'ուզեն. չգիտեմ այլ ևս կարկատ կը բռնես, թէ հնացեալ ձորձիդ վերայ անթափ կապերտ ձրգելով աւելի ևս պիտի բացուին հնութեանդ պատառուածներ. կամ իբրև նոր գինի հին տիկերու մէջ լեցուելով, նոր գինւոյն եռացող զօրութենէն տիկեր պատռին և գինին կորնչի:

Այս օրինակը շատ ճիշդ է Թուրքաստանի
ժողովուրդին համար, զոր ցոյց կու տայ մեզ
Աւետարանի ճշմարտութիւն:

Կը վհատիս արդեօք, ժողովուրդ, երբ
անդարման վիճակիդ նկարագիր կը հանեմ մի խը-
ռովիւր, մի տագնապիւր. մահկանացուաց խորհուրդ
և դատաստանը թիւր է. մարդիկ կարճամիտ են.
ինչ որ մեր առաջ անհնարին կը թուին, երկ-
նից Նախախնամութեան առաջ միշտ հնարա-
ւոր են:

Ո՞վ կը հաւատար եթէ մի քանի դար
յառաջ պատմէին մեզ, որ օր մի Արևմտեան
աշխարհի վայրենացած ժողովուրդ զգօնանայ,
գիտութեամբ բարձրանայ, քաղաքակրթու-
թեամբ բարգաւաճի և այսօր համայն աշխար-
հի օրէնք տայ և նախանձելի օրինակ լինի:

Այսպէս նաև, ո՞վ ապերջանիկ Արևելք,
ո՞վ կը հաւատայ, եթէ մարգարէանամ քեզ
համար որ դու ևս օր մի երջանիկ Եւրոպիոյ
փառաց ու բողոքին պիտի տիրանաս. և այն
փառաւոր ապագայի ներկայն այժմէն սկսար.
Երանի՛ր թէ զայն աւարտ հանես և յաղթա-
նակես հնութեան և նախապաշարման վերայ:

Թերևս կը հոգաս և կը տատամսիս յոյժ,
թէ քաղաքակրթութեան աշխարհաշինութիւն
քնչպէս պէտք է հիմնարկել և հաստատել
անկայուն և երերուն երկրի մը վերայ՝ ուր
շատ հազուագիւտ են իմաստուն ճարտարա-
պետներ և շինութեան յարմարագոյն քարեր.
զի մեր աշխարհի քարեր համակ անտաշ են.
ոչ նախաձեռն դաստիարակութիւն տաշեր,
յղկեր է և ոչ քաղաքակրթութիւն չափակցու-
թեամբ պատրաստեր է. հապա գիւրդ հնար է
քար քարի վերայ դնել որ զիրեար չեն բռներ,
և աւարտել այն մեծագործ շէնքը՝ որ մեր
անպատասպար աշխարհին՝ հզօր պարիսպն է.
զի այսուհետև Չինական քարէ պարիսպներ
անպէտ են. միայն քաղաքակրթութիւն կը
պահէ աշխարհ:

Այո՛, ես էլ կը վկայեմ քեզ հետ որ աշ-
խարհաշինութեան քարերդ գիտութեան ա-
րուեստով տաշուած և քառակուսի չափուած
չեն. բայց գիտես թէ քանի՞ ազնիւ և բնա-
կան յատկութեամբ գեղեցիկ են մեր աշխար-
հի քարեր. շատ մարմարիոնի հանքեր ունիմք
որ ամեն շինութեանց յարմարութիւն ունին,
միայն թէ շինող ճարտարապետներ իմաստուն
և յառաջատես լինին:

Ափսոս, հազար ափսոս, որ մեր աշխարհի մէջ դեռ ամեն բան երբեքուն և անհաստատ է. շատ անգամ շինող ճարտարագետներ և պատուական անկիւնաքարեր 'ի միասին կ'անարգուին. եթէ ազատամիտ հերոսներ ջանան մէկ ձեռքով շինել, խտրութիւն, հնութիւն և նախապաշարմունք միւս ձեռքով կը քանդեն:

Թող քանդեն որչափ ոյժ ունին. քանդողներ միշտ աւերակաց տակ կըմնան, գերեզման կը ծածկէ զիրենք և նոր նոր շինողներ կը ծնին: Այսպէս է այս աշխարհի գործն բուն աշխարհի սկիզբէն. մարդիկ միշտ շինելով և քանդելով յառաջ կ'երթան. բայց 'ի վերջոյ քանդողներու ձեռք կը լքանի, նկուն կը դառնայ և շինողներ կը յաղթանակեն. զի միոյն գործիքներ տգիտութիւն և հնութիւն են, իսկ միւսոյն՝ գիտութիւն, քաղաքակրթութիւն, և սահման՝ արդարութիւնն է: Միոյն առաջնորդ խաւար, իսկ միւսին՝ լոյս և գիտութիւն. միոյն իշխանութիւն սուր, իսկ միւսին՝ ազատ Օրէնք:

Բնուն հար, բռնէ այդ ազատ Օրէնք, ո՞վ Թուրքիոյ ալեկոծ ժողովուրդ. քանի՞ ժա-

մանակ է, ո՞հ, որ կը ծփաս ու կը տարուբերիս մի լաստափայտի վերայ, որոյ համար կ'ասեն անյոյսներ թէ կապերը քայքայուած են և դու սակաւիկ մի ևս անդեկավար, անապաւէն մնալով՝ պիտի խորասուզիս սեւ և ճերմակ ծովերու ընդդիմահար ալիքներու մէջ. եղով քեզ, քո գերեզման ծովերու անդունդներ պիտի լինին. կէտ ձուկ իւր բերան բացած պիտի կլանէ զքեզ և դու ևս Յովնանու պէս ձկնափոր կենդանի գերեզմանին մէջ փակուելով խորանդունդ դժոխքէն ձայն բառնաս և աղաղակես առ Տէր Աստուած քո:

Օրէնք սիրէ, ժողովուրդ, օրէնք սիրէ. Սահմանադրութեան երեսէն մի փախչիր որ քեզ համար նոր ամրակապ լաստափայտ մի է, որ ժամանակ հրաշիւք բերաւ քեզ Ովկիանու ափունքէն՝ ապաւինիր այդ օրինազիր լաստին, զոր բազում դարեր հազիւ կերտեր են զայն և դու պատրաստակազմ գտար:

Այլ թէ տակաւին դանդաղիս, տակաւին մեղկանաս ու մերժես քո վերջին ապաւէն լաստափայտն, տակաւին պաշտես քո հին կարծիքն և ասես որ « մեր աշխարհ նոր օրէնք չսիրէր, մեք Հնութեան մէջ ծնանք,

պէտք է հնութեան մէջ մեռնինք, զի հնու-
թիւն՝ մեր խանձարուրն է, պէտք է նաև
մեր պատանք լինի:

« Ո՛հ, ո՛հ, չկամիմք փոխել մեր աշ-
խարհի մութ գոյն և մեր մորթ՝ զոր բնու-
թիւն մութ ներկեր է. չկամիմք ճանչնալ
մարդկանց հաւասար իրաւունք զոր պետական
Ս.ստուած մեծ և փոքր ստեղծեր է. միթէ
փոքրիկ ձկներ մեծերուն կերակուր չէն, ինչ-
պէս որ ճնճղուկներ որսական բազէին. ո՛հ ա-
պաքէն բնութեան կարգ և օրէնք այս է բո-
վանդակ աշխարհին վերայ, որ միշտ զօրաւոր-
ներ տկարներուն տիրեն: »

Մի հաւատար, ժողովուրդ. այդ վարդա-
պետութիւնը տիրապետաց ոգին ստեղծեր է,
մարդասէր և արդար Ս.ստուծոյն չէ. զի ընդ-
հանուր մարդկութեան կոչումն և կեանք՝
ազատութիւն, արդարութիւն և հաւասարու-
թիւն է Երկնից առաջ և աշխարհիս քաղաքա-
կրթութեան օրինաց առաջ:

Հանէք այդ հնոտի հանդերձներ, հանէք
ո՞վ թուրքաստանի հնասէր ժողովուրդ, հանէք
ձեր անձէն ու փոխեցէք, ինչպէս կը փոխէ

օձն իւր շապիկ. այսուհետև դուք այդ պա-
տառոտուն զգեստով կարող չէք աշխարհի
առաջ շրջիլ և քաղաքակրթութեան հրապա-
րակի վերայ երևիլ, և կամ թէ երթալ Եւրո-
պիոյ աշխարհաժողով արուեստահանդէսին
մէջ մտնել, ցոյց տալով թէ դուք ևս քաղա-
քակրթութեան բաժանակից ազգ էք և արև-
ելեան ճարտարութեան օրինակ: Ո՛հ, կը յի-
շէս արդեօք քո անցեսլ ազնուականութեան
շուքն ու պերճութիւն, որ քան զամեն աշ-
խարհ վեհ ու փառազարդ էիր:

Այլ յայտնէ մեզ, մի ծածկեր, ով ան-
յայտ ծամանակ. դու որ զմարդկային ազգ
բիւր ձևերով և գաղափարով ձուլեցիր մինչև
ցարդ և տակաւին նորանոր քաղաքակրթու-
թեամբ կը ձուլես, ասա՛ մեզ, Սրևելք՝ որ իւր
հին ազգերով մինչ ՚ի գերեզման խոնարհեր
է, այլ ևս պիտի բարձրանայ, արդեօք, սպա-
գայ դարերում քնչ կը պատրաստես դու Ս-
րևելից անկեալ ազգերուն համար. ես գիտեմ.
շրջող անիւներուդ վերայ առնելով աշխարհիս
ազգերը՝ կը դարձնես կը դարձնես, զոմանս ՚ի
վեր կը հանես և զոմանս ՚ի վայր կը տանես,
և մերթ ևս անիւներուդ տակն առնելով կը

ջախջախես և միայն մնացորդ նշխարներ կը թողուս աշխարհիս վերայ:

Ժողովրդոց մնացորդ նշխարներ դարձեալ յուսալից աչքով քեզ կ'սպասեն, ո՞վ ծամանակարդեօք այդ փոշիացած և միանգամայն ողջ մնացած նշխարներն՝ որք աշխարհիս հզօր ու տիրող առիւծներու ժանիքներուն մէջ ծախուելով ծախուելով տակաւ տակաւ կ'սպառին. պիտի բերեն այն ազատութեան օրը, զի այդ փոշիացած նշխարներ մեռելութեան մոխրոց մէջէն յառնեն ինչպէս փիւնիկ, կրկին վերակենդանութիւն ստանան և Աստուծոյ ազատաստեղծ մարդիկ՝ մարդոց բռնացող ժանիքներէն սզատին:

Ո՞վ ծամանակ, ժողովրդոց յոյս միշտ կենդանի է և չեն թերահաւատիր, այլ կը հաւատան միշտ թէ դու պիտի բերես այն գուշակեալ ոսկեղար, յորում գոռոզ առիւծն՝ աշխատաւոր եղին հետ բնակի, ինձն՝ ուլին հետ մակաղի, բարձր գահեր՝ հին հպարտութենէն խոնարհին և ժողովուրդ ազատութիւն համբուրէ:

Բարէ, կը կասկածիմ ես թէ մարդոց այս

մեծ հաւատ՝ երազայոյս է. զի հպարտութիւն և փառասիրութիւն, քանի որ աշխարհ կայ, մարդոց հետ պիտի ապրի և աճի. վասն զի այդ կրից արմատ մարդոց սրտին մէջ ընդաբօյս ու բնական է. պանծացող գիտութիւն կարող չէ զայն մեռուցանել առանց Աւետարանի գերապանծ սիրոյն: Այո՛, միայն Աւետարանի անբիծ կրօն՝ որ անձնանուիրութիւն և զոհողութիւն կ'ուսուցանէ. այո՛, այդ միայն կ'սպաննէ մարդկային լանձնասէր հըպարտութիւն և նորա կամակոր կրից կատաղութիւն:

Ոսկին, հարստութիւն, գահն և թնդանօթ միշտ դաշնադիր կը մնան աշխարհիս վերայ, ժողովրդոց ընկերհաշտական միութիւն այս հզօր դաշնակցաց դէմ պիտի մրցի մինչև 'ի կատարած աշխարհի. թէ իմաստուն ես՝ գուշակէ այժմէն թէ ո՞վ պիտի յաղթահարէ:

Տէր ամենիշխան որ կ'իշխես ծամանակին վերայ, զի ծամանակն և զայն չափող արև և լուսին քո կամակատար արբանեակներն են. և կը հաւատամ քեզ, ո՞վ Տէր, որ դու միայն ծամանակին սանձ ձեռքդ առնելով տիեզերք կը կառավարես, ամեն բան քո յաւիտենական օրինաց համեմատ կը վարես և մարդոց բժժո-

տած աչքերէն բոլորովին կը ծածկես ժամանակին խորհուրդը: Անցեալը՝ մեր մոռացկոտ մտքէն կը հանես. ներկայն աղօտ նշմարանքով փոքր 'ի շատէ ցոյց կու տաս և ապագայն՝ քո անհաս խորհրդեան մէջ միշտ թազուն կը սլահես:

Ուրեմն ասա մեզ, ո՞վ Տէր, որ չարն ու բարին աշխարհիս վերայ ելևէջ կ'առնեն, մերթ մին և մերթ միւսն կը տիրէ, և մարդիկ սովորած են ասել՝ ժամանակ չար է կամ բարի. արդեօք չար օր և չար ժամանակն դո՞ւ կը կոչես և կը բերես զայն ազգաց ու ժողովրդոց վերայ. ինչպէս կը վկայէ մարգարէն թէ առանց քո ձեռին՝ ժամանակն ինքնիշխանաբար կը գործէ այս աշխարհիս մէջ, մերթ բարին բերելով և մերթ չարն:

Եթէ այսպէս, ապա ուրեմն չարն ու բարին ժամանակի արգասիքն են, և մարդիկ նախասահմանաբար ստրկացած են ժամանակի բուռն և անխուսափելի իշխանութեան տակ. ողորմելի մարդիկ հարկիւ կը վարին ու կը մղին իբրև խռիւ փոթորկին առաջ. հարկիւ ազգեր կը զօրանան ու կ'ընկճին. հարկիւ գահեր կը կործանին և կը կանգնին. հարկիւ այս

աշխարհ և մարդկային ազգ ժամանակի պատահարաց ենթակայ է:

Ո՛չ, ո՞վ Տէր, ո՛չ. մարդիկ կը թիւրեն դատաստանը եթէ այսպէս դատեն. մարդիկ անգիտաբար կը զրպարտեն զժամանակն, որ քո բարերար ձեռքին պարգևած կեանքն և լոյսն է:

Եւ ինչո՞ւ համար այսպէս դատել կ'ուզեն մարդիկ, այդ քեզ յայտնի է, Տէր սրտագետ. որպէս զի մարդիկ քո դատաստանէն փախչելով անմեղադիր մնան և քեզ պատասխան տալու ժպրհին, պատճառելով զպատճառս մեղաց թէ՛ մեզ քնչ մեղ կայ չարիքներ ժամանակ բերաւ և մեք առ 'ի հարկէ հակամիտեցանք չարին:

Խոնարհելով Երկնից առաջ կը խոստովանիմք, Տէր, և մեր խղճի գիտակցութեամբ կը վկայեմք թէ՛ չարիքները չարարուեստ մարդկանց գիւտն է և մարդն է հեղինակ չարեաց ու բարեաց. զի նորա սրտին մէջ կայ ու կը դարանի չարութեան և բարութեան գանձ. և երբ ուղէ զայն ազատաբար 'ի դուրս կըբղխէ, որպէս ասաց Քրիստոս:

Սանձակոճէ, ո՛վ Տէր, սանձակոճէ և փակէ չարագիւտ մարդկանց բերան, որ միշտ չարիքներ բղխելով հեղեղի նման չխեղդեն բարիքները. զի անոնք քո հաւատացեալ զաւակներն են, իսկ չարիքներն՝ աշխարհին. բայց դու քո անհուն անկշիռ մարդասիրութեամբ երկուքին վերայ ևս հաւասար կ'ածես արևդ և անձրևդ, որպէս զի քո անխտիր բարերարութեամբդ ապաշնորհ մարդկանց խոտասրբութիւնն ամոքես, որ ճանչնան քո անտրիտուր բարիքն ու երախտիք, դառնան չարութենէն ու պաշտեն զքեզ:

Բայց քո երկիւղած ծառաներ զիտեն ու կը հաւատան և չեն երկբայիր, ո՛վ Տէր, որ դու այս աշխարհը բարձրագոյն խորհրդովդ կը կառավարես. չարն ու բարին 'ի մի կառք զուգակցելով յառաջ կը վարես, ինչպէս անմիաբան հակառակ տարերք. չարերն աշխարհէս չես հաներ, այլ կը թողուս որ բարիներուն հետը միշտ մըցին, չարութիւնն պարտի և առաքինութիւնն յաղթանակէ. ո՛վ, ո՞րչափ զարմանալի է քո խորհուրդ, ո՛վ Տէր, որ առաքինեաց պսակ չարերուն ձեռքով կը հիւսես. և չարն՝ որ չարագիւտ մարդկանց հնարքն է, դու զայն 'ի բարին կը շրջես:

Մարդիկ կան որ անգիտաբար զանգատ կը բառնան Նախախնամութեանդ դէմ և կ'ասեն թէ ինչո՞ւ կը թողուս որ չարերն առաւել աճին ու յաջողին աշխարհիս վերայ. ինչո՞ւ համար գայթակղութեան քարերը մարդկային ընկերութեան մէջէն չես բառնար, որ միշտ տկարներու վերայ իյնալով կը ջախջախեն. ինչո՞ւ. համար փուշերը տնկեր ես ծաղկաբուրաստանին մօտ, որ քո հոտանոյշ ծաղիկներդ խալթոցահար լինին: Միով բանիւ, կ'ասեն, թող չարերը բոչորովին սրբէ աշխարհէս, որ բարիներ ազատ մնան և առաւել պտղաբեր լինին:

Սակայն միթէ դու մարդոյն անպէտ խորհրդով կամ դատաստանով կը կառավարես աշխարհ, յորում դու միայն բարի սերմն սերմանեցիր, իսկ չար որոմն թշնամի մարդ ցանեց. հրեշտակ ծառաներ տեսան ու զարմացան և զեկուցին քեզ որպէս թէ դու զայն չգիտես. հրաման խնդրեցին որ զորոմն ցորենի արտէն 'ի բաց խլելով որոշեն, որպէս զի բարի ցորեններդ անխառն մնալով բարգաւաճին:

Կարճամիտ մշակներ խորհուրդ տուին

քեզ, ո՞վ խորհրդոց Տէր, այլ դու երբէք չըկամեցար անսալ. թողէք, ասացիր, որ երկու բոյսերն ևս 'ի միասին աճին մինչև հնձոց ժամանակ: Ուրեմն քո պետական կամքն այն է որ թէ ցորեան և թէ որումն, թէ բարին և թէ չարն խառն ու հաւասար աճին ու ապրին աշխարհիս ազարակին մէջ. որով ցոյց կու տաս թէ դու բարիները չարերով կ'որոշես, և չարերը՝ բարիներով. 'ի վերջոյ բարեբոյս ցորենահատներդ արքայութեանդ շտեմարանը կը ժողովես. իսկ չար որումն և անպէտ յարդը անշէջ կրակին կու տաս, որ ճարճատելով այրին ու տոչորին: Այս է քո արդար հատուցումն նոցա համար, որ քո ծառաներ աշխարհիս վերայ զրկելով ու հարըստահարելով չարաչար տանջեցին:

Ո՞վ երկնային Սէր, որ մարդոյն սիրով այս աշխարհ երկիր, որպէս զի անձամբ տեսնաս ու կրես մարդոյն քաշած վիշտն ու տառապանք. Երեքովի ճամբուն վերայ շօշափեցիր չարչարուած մարդկութեան բոլոր վերքեր, կըթողո՞ւս այլ ևս որ աշխարհիս բուռն փորձութիւն իւր ծանր գաւազանով տակաւին տիրէ ու ճնշէ ստրկացած մարդոյն վերայ, որ մինչև 'ի գետին կորաքամակ եղեր է:

Կը թողո՞ւս այլ ևս, Տէր, որ չարերը չարութեամբ զօրանան և չարաչար բռնադատեն քեզ հաւատացող ծառաները. դու ուսուցիր մեզ աղօթել միշտ երկնից Հօր, որ իւր որդիքը չարերուն ձեռքէն փրկէ, և չտայ փորձող ծամանակին ձեռք, որ անխնայ հոլովելով հոլովելով իւր անիւներուն տակ կտրատէ մեր կեանք ու բառնայ մեր հոգին: Մեք ևս յայնժամ Բաբելոնի գերեզմարեալ ազգին պէս անյուսաբար կոչեմք, «Տէր, հատուց յոյս մեր և մեռաք»:

Այլ ևս կ'աւարտեմ փանաքի խորհրդածութեանս բան, խոստովանելով որ մեր մանկամիտ մտածութիւն և խորհուրդ՝ անգիտութիւն է քո առաջ. ծամանակին տէր դո՞ւ ես, և դու միայն զիտես նորա անյայտ խորհուրդը: Մոխիր է մարդոյն սիրտ որ չհաւատայ թէ դու ինչ որ կը կամիս և կը վճռես Երկնից պետական աթոռէդ, այն կը լինի աշխարհիս վերայ: Անշուշտ դու ևս քո երկնամայրաքաղաքին մէջ ատեան և դատաստան ունիս. աշխարհի ոստիկան հրեշտակներդ ամեն օր բիւրաւոր բողոքներ կը հանեն քո ատեան, և դու մարդոց սիրտն ու գործքերը քննելով՝ ըստ այնմ կը դատես: Երբ աշխարհիս վերայ

մեղապարտ մարդ զմարդ կը դատի իւր օրէն-
քով, դու որ մարդոյն Աստուածն ես և գե-
րագոյն դատաւոր, միթէ քո արդարութիւն՝
իրաւունք չունի՞ աշխարհիս ապիրատներու
դատաստանը տեսնալ:

Դատ արա, Տէր, դատ արա, զի քո օրէն-
քըն ու դատաստան միայն ճշմարիտ է. հա-
մառօտէ միանգամայն քս երկայնամիտ դա-
տըն ու վճիռ չարերուն վերայ. ինչպէս կը
պաղատէր քո ծառայն Դաւիթ, նովին ձայնիւ
կը պաղատիմք քեզ:

Դատ արա, Տէր, դատ արա, զի մեր աշ-
խարհ լցաւ անիրաւութեամբ: Եւ դու գիտես,
Տէր արդար և ազատարար, զի մեր վրկու-
թիւն 'ի քէն է 'ի ժամանակի նեղութեան:

10965

2013

«Ազգային գրադարան»

NL0152012

«Ազգային գրադարան»

NL0152011

«Ազգային գրադարան»

NL0152010

